

אדם אחר שהוא עני, ואמר כך: הרי פאה זו שליטתי קנויה לפלוני עני. ומפסיד הוא בכך לעניים אחרים הבאים ללקט.

רבי אליעזר אומר: זכה לו.

וחכמים אומרים: לא זכה, אלא יתננו לעני הנמצא ראשון. ובכך נחלקו: רבי אליעזר סובר, אף במקום שחב לאחרים קנה. וחכמים סוברים לא קנה.

אך הגמרא דוחה:

אמר אמימר, ואיתימא — ואולי תאמר

יב-א שזהו רב פפא: דלמא לא היא! שמא לא בכך

נחלקו, אלא סברות אחרות יש להם! עדין כאן לא קאמר רבי אליעזר התם — לא אמר רבי אליעזר את דבריו שם [במשנה], אלא לפי דמיגו — שמתוך — דאי בעי — שאם רצה העשיר — מפקר להו לנכפיה — היה מפקיר את כל נכסיו — והוה עני וחזי ליה — ומתוך שהיה עני היה ראוי לזכות בפאה לעצמו. ומיגו דזכי ליה לנפשיה זכי חבריה — ומתוך שזוכה לעצמו [כלומר — יכול לזכות], זוכה אף לחבירו. — אבל הכא — כאן — שאין התופס רשאי לקחת לעצמו, שהרי אינו חייב לו כלום — לא יאמר כן רבי אליעזר.

ועד כאן לא קאמרי רבנן התם — לא אמרו

שיטת רש"י כאן על פי המתבאר מדברי הירושלמי (פאה פרק ד הלכה ו), שבעני הנוטל פאה לעני אחר, מודים חכמים מצד "מיגו". אך אין הפירוש שבאותה פאה עצמה יכל לזכות, שהרי הוא מוזהר על שדה שלו. אלא שמאחר וראוי הוא לזכות בפאה משדה אחרים. לכן אומרים מיגו, ויוכל לזכות גם לעני אחר. ולפי זה, אפילו בעל הבית בעצמו שהוא עני יוכל ללקט פאה משדהו, לדעת הירושלמי, עבור עני אחר, מאחר ויכול הוא ללקט לעצמו משדה אחרים. ומעתה, הדרשה "להזהיר עני על שלו", אינה אלא במלקט לצורך עצמו. אך ללקט לאחרים משדהו — אינו מוזהר.

והטעם שרש"י שינה את פירושו בשני המקומות. כתב לבאר בספר נחלת משה, ששם מפרש רש"י את הסוגיא לשיטת עולא, המסביר שרבנן ורבי אליעזר חולקים בשאלה האם אומרים שני מיגו או אין אומרים. ולכן הוצרך רש"י לפרש שמדובר בסתם אדם. כי אם היה מדובר בבעל השדה, אם כן לא היה "מיגו" בכלל. אבל את סוגייתנו מפרש רש"י לשיטת רב

המלקט משדהו. אבל במסכת בבא מציעא (דף ט עמוד ב), פירש: אדם בעלמא שאינו בעל השדה. דאי בבעל השדה לא אמר רבי אליעזר זכה דליכא למימר — [לפי] שאין לומר — מיגו דזכי לנפשיה, שאפילו אם הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדה שלו, כדאמר בחולין (דף קלא עמוד ב) "לא תלקט לעני", להזהיר עני על שלו. עד כאן לשונו. נמצא שדבריו שם סותרים לפירושו כאן.

ועוד יש להקשות על דברי רש"י, מדוע פירש שמדובר בעשיר. הלא אפילו עני הרוצה לתפוס עבור עני אחר, נחשב תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים. ואין לומר שבעני יכול לתפוס משום מיגו שיכול לזכות לעצמו, [כמו שכותבים כאן התוספות דיבור המתחיל: התופס, לשיטת רבי יוחנן]. שהרי כאן רב חסדא הוא המדבר, והוא פוסק בבבא מציעא (דף י עמוד א). שהמגביה מציאה לחבירו — לא קנה חבירו. לפי שאין אומרים מיגו וכו' — מתוך שזוכה לעצמו זוכה גם לחבירו.

ועיין ברבינו קרשקש, שאפשר לישוב את

מבעי ליה — נצרך הוא לו [לדין אחר]:
להזהיר עמי על שלו — עני הראוי על פי דין
ליטול פאה, (13) [שאיין לו מאתים זון], ויש
לו שדה קטנה, הזהירו הכתוב להניח בה
פאה, לצורך עניים אחרים.

עתה דנה הגמרא בענין נוסף מדברי המשנה:
שנינו במשנה: שאם ירצה שלא לזון את
עבדו כו':

מדייקת הגמרא: מכך שרשאי האדון שלא
לזון את עבדו שמעת מינה — ניתן ללמוד
מכך שיכול הרב (14) — האדון — לומר
לעבד שלו: עשה עמי מלאכה ואיני זנה,
אלא חזר על הפתחים למען מזונותיך!
האומנם?

ודוחה הגמרא:

חכמים שם [במשנה] שאינו יכול לזכות
עבור עני אחר, אלא משום דכתיב (12) —
שכתוב בפסוק: "לא תלקט" ומסמיכות
הפסוק להמשך "לעני ולגר תעזוב אותם"
דורשים אנו: לא תלקט לו אתה לעני! אבל
הבא — כאן — שאינו מוזהר מלתפוס
עבור אחרים — לא אמרו זאת חכמים. ולכן
יתכן, שאף במקום שחב לאחרים, יכול הוא
לתפוס לחבירו.

ושואלת הגמרא:

ורבי אליעזר האי — פסוק זה — "לא
תלקט". שדורשים רבנן — מאי עביד ליה
— מה יעשה עימו — [כיצד ידרשנו]? הרי
לדבריו לומדים זו מסברא ואם כן הדרשה
מיותרת.

ומשיבה:

הדין "להזהיר עמי על שלו". [לאריס יש גדר
מסויים של בעל הבית]. ואם כן דרשה זו מלמדת
גם על מעשר עני. וראה בתוספות יום טוב על
המשנה שם, שמבאר שדין זה של "להזהיר עמי
על שלו" נוגע לכל המתנות שזיכתה התורה
לעני. עיין שם.

13. כמבואר במשנה במסכת פאה (פרק ח משנה
ח).

14. הפני יהושע מקשה, איזו ראייה יש מהמשנה
לדין "עשה עמי ואיני זנה". הרי משנתנו מדברת
באדון המעוניין לשחרר את עבדו ואינו חפץ
כלל במעשה ידיו. ולכן אמר התנא שרשאי הוא
שלא לזוננו. ואיך אפשר ללמוד מזה לאדון
המחייב את עבדו לעובדו מבלי לספק לו
מזונותיו?

ומיישב שהמקשן סבר, שהתנא בנותנו טעם
"שאם ירצה שלא לזון וכו'", אין כוונתו רק

חסדא, הסובר שהמגביה מציאה לחבירו לא קנה
חבירו, משום שלדעתו אין אומרים "מיגו דזכי
לנפשיה זכי נמי לחבריה". ולכן לא רצה לפרש
שמחלוקתם היא אם אומרים מיגו או לא. אלא
העמיד את מחלוקתם בעניין "התופס לבעל
חוב". ולפי זה ניתן לפרש כאן שמדובר אפילו
בבעל השדה. שאף שלא שייך אצלו מיגו, מכל
מקום סובר רבי אליעזר שזכה לעני אחר מטעם
תופס לבעל חוב. וראה עוד מה שכתב בבית
הלוי (חלק ג סימן מד), לישב שיטת רש"י.

12. ואף שפסוק זה לא נאמר בפאה אלא לעניין
לקט, מכל מקום, מציין המנחת יהודה, הרי
שנינו במשנה (פאה פרק ה משנה ה): שנים
שקיבלו את השדה באריסות [שיעבדו אותה
וישתכרו באחוז מסויים מפירות השדה עצמה]
והם עניים. כל אחד נותן חלקו של מעשר עני
לחבירו. אבל אינו יכול לעכב [זאת] לעצמו מכך

הבא במאי עסקינן — כאן במה מדובר, **דאמר ליה** — שאמר לו האדון לעבד: **צא מעשה ידיך למזונותיך**. ושכר מלאכתו של העבד יהיה למזונותיו.

אך מקשה הגמרא: **דכוותה**(15) — כמו כן היה ניתן לומר אף **לגבי אשה**, **דאמר לה הבעל: צאי** וטלי **מעשה ידיך** לעצמך, ויהיה זה **במזונותיך** — במקום מזונות שאני חייב לזונך. אלא, **אשה אמאי** — מדוע — **לא** אומרים כן?

ומתרצת: **אשה בדלא ספקה**(16) — שאין

היא מספיקה לזון עצמה במעשה ידיה, וצריך הבעל להוסיף לה משלו.

אך אם כן, מקשה הגמרא:

עבד נמי בדלא ספיק — גם עבד אין ודאות שיספיק לו מה שהרויח ממעשה ידיו לזון את עצמו. ואם כן קשה: מדוע בעבד יכול האדון לומר לו "צא מעשה ידיך במזונותיך" ואין חילוק בין עבד המספק צרכי עצמו לעבד שאינו מספק?

ומתרצת הגמרא: יש הבדל בין אשה לעבד.

לומר שאין כאן חוב לעבד מצד הפקעת מזונות. שאם כן, לא היה נצרך לטעם זה, שהרי גם אילו לא היה רשאי שלא לזונו אין כאן חוב לעבד, כי גם אם ישחררנו יתפרנס ממעשה ידיו כמו שאר האנשים.

ובהכרח כוונת התנא לומר, שלעבד יש זכות גם מצד המזונות שנותן לו האדון, וזהו דווקא אם לאדון יש אפשרות לומר לו "עשה עמי ואיני זנך". אבל אם האדון אינו יכול לומר לו זאת, אין כאן שום זכות מצד המזונות, שהרי גם קודם השחרור יש לו מזונות. או מהאדון או ממעשה ידיו. ועל כך ענה לו התרצן שמדובר באופן שאמר לו: צא מעשה ידיך למזונותיך, וכן מדובר בעבד שאינו מספיק בעבודתו לפרנס את עצמו. וכוונת התנא "שם ירצה שלא לזון", אינה אלא לעניין השלמת המזונות. ולפי זה מובנת היטב כוונת התנא, שבא לבאר מדוע אין זה חוב לעבד, לפי שאם קודם השחרור היה חייב להשלים לעבד שיעור מזונותיו [שהרי הוא עצמו אינו מצליח להרויח כדי צרכו]. הרי שעתה שמשחררו מפסיד הוא השלמה זו, וברור שיש כאן חוב לעבד.

15. משאלת המקשן יש מקום להבין שאשה

שווה לעבד. והרי זה קשה ביותר, שהרי אין חולק בכך שלאשה הגירושין הינם חובה ולא זכות. ורק בעבד נחלקו רבי מאיר וחכמים.

אלא, מבאר החתם סופר, כוונת המקשן להקשות על לשון המשנה "שם ירצה שלא לזון את אשתו רשאי". שהרי באותו אופן שאינו זן עבדו, שאומר לו: "צא מעשה ידיך במזונותיך", יכול הוא גם שלא לזון את אשתו על ידי שיאמר לה: "צאי מעשה ידיך במזונותיך".

16. ראה בהערה הקודמת. ומדחיית הגמרא כאן משמע, שאשה היכולה לפרנס עצמה מעבודתה, יכול הבעל לומר לה: "צאי מעשה ידיך במזונותיך", אפילו נגד רצונה. וכן כתב הרשב"א. אכן ברש"י במסכת כתובות (דף קז עמוד ב', דיבור המתחיל: בששמעו בו שמת), משמע שאין הבעל יכול להכריחה לזה, אלא אם כן הסכימה. וראה שם בקרבן נתנאל שעל הרא"ש (אות ג).

ובשלחן ערוך (אבן העזר סימן ע סעיף ט) פסק כדברי רש"י, וכמו שביאר שם הבית שמואל (סעיף קטן ל), שכן דעת כמה ראשונים. וצריך לומר שמסוגייתנו אין הכרח, וראה בספר זכרון שמואל (על מסכת כתובות שם).

עבדא דנהום כרסיה לא שויא — עבד שאינו שוה את הלחם שאוכל — **למריה ולמרתיה למאי מתבעי** — לאדונו ולגבירתו למה הוא דרוש? ולפיכך, אין האדון חייב להוסיף לו כלום, אלא יחזר בעצמו על הפתחים. אבל אשה, כך התנה עמה בכתובתה, שאף אם אינה מספקת, חייב הוא לזונה מנכסיו.

ומנסה הגמרא להוכיח מבריייתא:

תא שמע: עבד שהרג בשוגג וגלה לערי מקלט, אין רבו חייב לזונו. ולא עוד, אלא שמעשה ידיו שייכים לרבו. שמע מינה — ניתן להוכיח מכאן: **שיכול הרב לומר לעבד: עשה עמי ואיני זנך.**

ודוחה כמקודם: **הכא במאי עסקינן: דאמר לו האדון לעבד: צא מעשה ידיך במזונותיך.**

ומקשה הגמרא: **אי הכי** — אם כך — **מעשה ידיו** — שכר מלאכתו — **אמאי** — מדוע — שייך הוא לרבו? הרי דרוש הוא לעבד לשם מזונותיו!

ומיישבת הגמרא: **להעדפה**. אף על פי שאמר לו האדון: צא מעשה ידיך למזונותיך, אין זה אלא למעות [שהרויח] הדרושים לו לשם מזונותיו. אך אם שכר מלאכתו עודף על הנצרך לו למזונות — הרי זה שייך לרבו.

ושואלת הגמרא: אם כוונת הבריייתא לעניין **העדפה**, הרי זה **פשיטא** — פשוט הוא — שמעות אלו הולכים לרבו. ומדוע צריכה הבריייתא לומר זאת!

ומתרצת הגמרא: **מהו דתימא** — יכולת לומר [מצד הסברא] — **כיון דכי לית ליה — שכשאין לו לעבד — מעות עודפות [לפי שהרויח רק כדי מזונותיו] — לא יחייב ליה** — אין האדון נותן [מאומה] לעבד. [שהרי כך אמר לו: צא מעשה ידיך למזונותיך]. אם כן **כי אית ליה נמי** — גם כאשר יש לו העדפה, לפי שהרויח באותו יום יותר מכדי צרכו — **לא לישקול מיניה** — אין לו לאדון לקחת ממנו, שמא יבוא יום שלא ימצא מהיכן להשתכר.

קא משמע לן — לכן באה הבריייתא להשמיענו שאינו כן. וכאשר יש לו מעות העדפה, הרי הם לרבו!

ושואלת הגמרא: **ומאי שנא (17)** — ומה שונה עבד שגלה לערי מקלט מעבד רגיל, לעניין העדפה? הרי ברור שהתנא יכל להשמיענו זאת גם ללא ערי מקלט!

ומיישבת הגמרא: **סלקא דעתך אמינא** — בעבד זה היה עולה על דעתנו לומר, מאחר והתורה אומרת [על הרוצח בשוגג] [דברים פרק ד]: "ונס אל אחת הערים האל זחי", אולי התכוונה בכך לצוות: **עבד ליה חיותא טפי** — עשה לו חיות יתירה. ואף שבעבד רגיל ההעדפה היא לאדון, מכל מקום זה שגלה לעיר מקלט, תהיה ההעדפה שלו.

קא משמע לן — לכן השמיענו התנא שגם בעיר מקלט העודף לאדון!

וחוזרת הגמרא ושואלת:

והא מדקתני סיפא — והרי ממה ששינינו

17. ביאור שאלת הגמרא ראה בתוספות (דיבור המתחיל: מאי שנא) ובחדושי הרשב"א האריך

בסיום הברייתא: **אבל אשה שגלתה לערי מקלט בעלה חייב במזונותיה. מכלל זה נשמע, שמדובר באופן דלא אמר לה הבעל: צאי מעשה ידיך במזונותיך.**

וההוכחה: **דאי** — שאם נאמר — **דאמר לה, בעלה אמאי** — מדוע — **חייב** הוא במזונותיה? אלא בודאי מדובר בסיפא שלא אמר לה.

ומדסיפא — ומכך שבסיפא — מדובר **דלא אמר לה. רישא נמי** — גם הרישא [לעניין עבדן] — מדובר **דלא אמר ליה** — שלא אמר לו: צא מעשה ידיך וכו'. ואם בכל זאת נוטל האדון את מעשה ידיו ואינו מפרנסו, חוזרת ההוכחה שיכול האדון לומר לעבדו: עשה עמי ואני זנך.

ודוחה הגמרא: **לעולם** נעמיד את הרישא באופן **דאמר ליה** — שהאדון אמר לו: צא מעשה ידיך וכו', ואין להוכיח כפי שסברת. **ואשה** — גם כן מדובר שבעלה אמר לה: צאי מעשה ידיך במזונותיך, אלא שמדובר **בדלא ספקא** — שאין עבודתה מספקת לפרנסתה.

אך הגמרא מקשה: **והא מדקתני סיפא** — והרי ממה ששינינו⁽¹⁸⁾ בסיפא של הסיפא: **ואם אמר לה הבעל: צאי מעשה ידיך**

במזונותיך — הרי זה **רשאי**. מכלל זה נשמע **דרישא** — שהרישא של הסיפא מדברת באופן **דלא אמר לה?** וזהו שלא כפי שתרצת!

ומתרצת הגמרא: **הכי קאמר** — כך אמר התנא [זוהי כוונתו בסיפא של הסיפא]: **ואם מספקת** היא לפרנס עצמה בשכר עבודתה, ואינה צריכה למעות בעלה, **ואמר לה הבעל במקרה זה: צאי מעשה ידיך במזונותיך** — הרי זה **רשאי**, ואינו מנוע מלעשות כן.

אך שואלת הגמרא: אם **מספקת** היא, **מאי למימרא** — מהו החידוש שבא התנא לומר, הרי זה פשוט!?

ומיישבת הגמרא: **מהו דתימא** — יכולת לומר — שמן הפסוק **"כל כבודה בת מלך פנימה"** נשמע שאסור לו לבעל [מטעמי צניעות] לחייבה להסתובב בשווקים לפרנסתה, שהרי אינה מבני המקום [בעיר המקלט], ולא יבאו לה עבודות לביתה. והרי כל ישראל בני מלכים הם.⁽¹⁹⁾

קא משמע לן — לכן השמיענו התנא שכאשר היא מספקת — הריהו רשאי!

ודנה הגמרא:

יותר עיין שם.

הסיפא.

19. ראה בחתם סופר שמדייק מדברי רש"י כאן, שהמקור של "כל כבודה בת מלך פנימה", הוא מלשון התנאים במסכת שבת (דף קכח עמוד א), שכל ישראל בני מלכים הם.

אכן, הוא מעיר, שלפי זה יוצא שהקא משמע לן בגמרא הוא שאין הלכה כדברי התנאים הללו.

18. יש לשים לב: הברייתא מחולקת לשני חלקים. הרישא עוסקת בעבד שגלה והסיפא באשה. אמנם, הסיפא עצמה גם כן מחולקת לשנים. הרישא של הסיפא מדברת באופן שלא אמר לה הבעל וכו'. והסיפא מדברת באופן שאמר לה. עתה מדברת הגמרא על הסיפא של

לימא בתנאי — הבה נאמר שתנאים נחלקו בעניין זה — אם יכול הרב לומר לעבד: "עשה עמי ואיני זנך".

לפי ששנינו: רבן שמעון בן גמליאל אומר: יכול העבד לומר לרבו בשני בצורת: או פרנסני כדי צרכי, או הוציאני לחירות, כדי שאפרנס את עצמי. וחכמים אומרים: הרשות ביד רבו!

מאי לאו, בהא קמיפלגי — הלא בכך הם חולקים: דמר סבר — שחכמים סוברים: יכול הרב לומר לעבד: עשה עמי וכו'. ולכן אמרו: הרשות ביד רבו. ומר סבר — ורבן שמעון בן גמליאל סובר: אינו יכול?

דוחה הגמרא: ותיסברא — וכי סבור הינך להעמיד ברייתא זו באופן שאמר לו: עשה עמי ואיני זנך. האי "או פרנסני או הוציאני לחירות" — אם כן לשון זו שאמר רשב"ג אינה מדוייקת, שכן אין רצון העבד בכך לצאת לחירות, אלא רק לקבל מרבו מזונות

כדי צרכו. ולכן, "או פרנסני או תן לי מעשה ידי בפרנסתי" מיבעי ליה — היה עליו לומר?

ועוד, שלפי סברתך יקשה: מאי שנא — מדוע בחר התנא להעמיד מחלוקתם בשני בצורת. הלא גם בשנה רגילה אם אומר לו: עשה עמי ואיני זנך, נחשבת היא עבורו בשנת בצורת?!

ומפרשת הגמרא: אלא, הכא במאי עסקינן — כאן במה מדובר: דאמר לו האדון: צא מעשה ידיך למזונותיך. ובשני בצורת לא ספק — אין עבודתו מספיקה לפרנסתו. לפיכך, במקרה כזה, רבן שמעון בן גמליאל סבר, שיכול העבד לומר לאדון: או פרנסני. או הוציאני לחירות. כי היכי — כדי — דחזו לי אינשי⁽²⁰⁾ — שיראוני האנשים במצוקתי בהיותי בן חורין — ומרחמיני עלי ונותנים לי מזונות, כי על עבדים אין מרחמינן.

מהאדון שישחררנו, על מנת שיוכל ללוות מאנשים ולאכול כדי צרכו בשנת הבצורת. וכשתסתיים שנת הבצורת ירויח יותר מכדי צרכו ויפרע חובו. ולפי זה יהיה מובן מדוע נקטה הגמרא שמדובר בשנת בצורת. אך אין להעמיד שמדובר בעבד חלש וחולה שאינו מסוגל להרויח את מזונותיו, שאם כן, אפילו כשישתחרר, איש לא ילוה לו, כי יחששו שלא יהיה לו מהיכן לפרוע.

ומתוך הרש"ש, שגם אילו היתה הגמרא מעמידה כדבריו, היה קשה שאפשר להעמיד בעבד שחלה ואינו מרויח כדי צרכו. ובכל זאת, אין חוששים להלוות לו כי בטוחים שיבריאו. שהרי רוב החולים מחלימים.

ואם היא מספיקה לפרנס עצמה, אין הבעל חייב לזונה.

אלא שהוא תמה על כך מהגמרא במסכת יבמות (דף עז עמוד א), שמוכח שם שכלל זה ש"כל כבודה בת מלך פנימה" נאמר גם על נשות ארץ ישראל הדיוטות שאינם בני מלכים, וקל וחומר על בנות ישראל הצנועות.

ולכן הוא מפרש, שהקא משמע לן של הגמרא הוא, שאף ש"כל כבודה בת מלך פנימה", מכל מקום אין דין זה גורם לחייב את בעלה לזונה.

20. עיין ברש"ש שמקשה, מדוע לא אמרה הגמרא טענה פשוטה יותר. שהעבד מבקש

ואוכל, משמע שאין העבד רשאי להיות ניוון ממעשה ידיו, משום שהן הקדש.

שמע מינה, מכך שיכול האדון להקדיש מעשה ידי עבדו, נשמע, שכמו כן יכול הרב לומר לעבד: עשה עמי ואיני זנך. שאם תאמר אינו יכול, מדוע צריך העבד ללוות ולאכול? הרי מכיון שההקדש אינו חל [לפי שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלן], יכול הוא לאכול מדמי עבודתו.

ודוחה הגמרא: **הבא במאי עסקינן: במעלה לו האדון לעבד מזונות**. ולכן אמר רב,

ורבנן פברי — וסברת חכמים היא: גם אם לא ישחררנו רבו, ירחמו עליו האנשים. שכן, **מאן דמרחם אבני חרי** — מי שמרחם על בני חורין — **אעבד נמי רחומי מרחם** — מרחם הוא גם על עבד, לפי שאף הוא חייב במצוות כאשה.⁽²¹⁾

ומנסה הגמרא להוכיח מדברי רב:

תא שמע: דאמר רב: המקדיש מעשה ידי עבדו לשמים, אותו העבד לווה מאחרים ואוכל [ולאחר מכן] ועושה — ועובד — ופורע הלואתו.⁽²²⁾ ומה שאמר רב לווה

עצמו וכו'. ע"כ. והיינו שהאיסור לא תחנם הוא רק כשעושה זאת למען הגוי. אבל במקום שעשה זאת לשם מצוה, אין איסור. ואם כן יש לומר שגם כאן מכיון שכתוב "ורחמיו על כל מעשיו", מרחמים עליו הבריות מטעם זה. וכמו שהגמרא (לקמן דף סא עמוד א) אומרת, שמפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל משום דרכי שלום. [שלא להרבות איבה ושנאה של הגוים כלפינו]. כמו כן כאן, מותר לרחם על עבד זה שאינו יכול לפרנס עצמו בשני בצורת.

וראה ברמב"ם (פרק מהלכות עבדים הלכה ז) שכתב בתוך דבריו: שישראל מצוין להחיות העבדים שביניהם. וצריך עיון מהו המקור לדבריו. אכן לפי מה שהעתיק דבריו הש"ך (יורה דעה רסז סעיף קטן לד) ובמקום "עבדים" כתב "עניים", יש לומר שהבין בכוונתו שלמד זאת מדברי הגמרא הנזכרת בדף סא שמפרנסין עניי עכו"ם עם עניי ישראל משום דרכי שלום. ולדעת הרמב"ם גם עבד שרכו אמר לו: "עשה עמי ואיני זנך", בכלל עניים הוא. וצריך ביאור עדיין, ועיין במהר"צ חיות.

22. ורק בדרך הלואה, שיפרע אחר כך בשיעור של פחות משהו פרוטה [כמבואר להלן], יכול

21. לכאורה יש להקשות מדוע ירחמו על העבד, הרי יש כלפיו איסור של "לא תחנם"? ואף מה שהוסיף רש"י, שזהו לפי ששייך הוא במצוות כאשה, אינו מספיק. שהרי לא מצאנו שבשל זה מותר לחון אותו.

ואולי אפשר לומר שאין כוונת רבנן שמותר לחון את העבד, אלא רק שכן דרכם של אנשים המרחמים, כשם שמרחמים הם על בני חורין, כן מרחמים הם גם על עבדים. וזהו שהוסיף רש"י לומר שחייב הוא במצוות, היינו שמשום כך מצדדים הם לרחם עליו, ואינם חוששים ל"לאו" של "לא תחנם".

ועוד אפשר לומר על פי מה שכתב הר"ן (לקמן דף לח עמוד ב, דף ב עמוד ב בדפי הרי"ף) על דברי הגמרא שמביאה שרבי אליעזר שחרר את עבדו כדי להשלים מנין. ושאלו, הרי עובר על עשה של "לעולם בהם תעבודו". ותירצו: "מצוה שאני", וכתב הר"ן בשם יש מתרצים וזה לשונו: שלא אמרה תורה "לעולם בהם תעבודו", אלא משום שלא יתן להם מתנת חינם. כעניין שכתוב בעובדי כוכבים "לא תחנם". וכיון דאיכא — שיש — מצוה בדבר, לאו משום חנינה דידהו עביד — אינו עושה זאת בשביל לתת להם חנינה — אלא לצורך

שיכול הוא להקדיש את מעשה ידיו. [ואין מכאן הוכחה לענין "עשה עמי ואיני זנך"].

ושואלת הגמרא: **אי הכי** — אם כך — **למאי** יב-ב — לשם מה לווה מאחרים **ואוכל**, הרי מקבל הוא מזונות מרבו?

ועונה הגמרא: **להעדפה**, לפי שרצה מזונות מרווחים יותר, שאין דרך רבו להאכילו — לווה מאחרים.

ושוב שואלת הגמרא [בדרך של משא ומתן]:

ולימא ליה הקדש⁽²³⁾ — שיאמר לו [כביכול, יטען כנגדו] **ההקדש**: הרי **עד השתא** — עד עכשיו — **סגי לך** — היה די לך — מזונות של האדון **בלא שתצטרך העדפה. והשתא**

נמי — [אם כן] גם עכשיו [שהקדיש אדונך מעשה ידיך] **תיסגי לך** — שיספיק לך — **בלא העדפה** [ויהיה מעשה ידיך להקדש!].

ועונה הגמרא: **הקדש גופיה** — עצמו — **ניחא ליה** — נוח לו — שיאכל העבד בהרווחה, **כי היכי דלשבח עבדיה** — כדי שיבריא העבד בגופו וישבת.

ומקשה הגמרא על דינו של רב:

מה שאמר רב: **עושה ופורע** חובו — קשה, הרי **קמא קמא** — כל פרוטה ראשונה שהוא משתכר — **קדיש ליה** — הינה קדושה מכח הקדשו של האדון.

ומתרצת הגמרא:

פורע, הרי אם האדון לא הקדיש פחות משהו פרוטה, אם כן עדיין שייך הכל לאדון ואין לעבד שום זכיה.

ומבאר המהר"ם שיף, שבאמת האדון הקדיש את כל מעשה ידי העבד ללא כל שויר. אלא שמאחר ואין הקדש חלק על פחות משהו פרוטה [לדעת רש"י. ולדעת ר"י בתוספות אין דעתו שיחול על פחות משהו פרוטה], לכן חושב האדון שיצטרפו העבודות [של העבד] עד שיהיו שוה פרוטה ואז **יהא הכל להקדש**. ועל זה מקשה הגמרא "ולימא ליה הקדש", שהרי מכיון שממילא לעבד אין זכיה, אלא לאדון [עד שיגיע לשיעור פרוטה]. ודעת האדון עצמו היתה לתת הכל להקדש. לכן יטען ההקדש כנגד העבד "עד השתא וכו'". ומתרצת — שההקדש עצמו נוח לו שהעבד יבריא. ודעת האדון היא, שההקדש יחול באופן שנוח להקדש.

וראה עוד מה שתיירץ בפני יהושע ומה שדן בדבריו בספר שערי חיים סימן לד.

הוא לעשות. רש"י. וראה גם בריטב"א.

23. שאלת הגמרא כאן "ולימא ליה הקדש וכו'" אינה מובנת. שהרי מכיון שמדובר כאן בעושה העבד פחות פחות משהו פרוטה, כמו שמפרש רש"י כאן. אם כן מה שהוא עובד אינו שייך כלל להקדש ואין להקדש כל זכות לטעון על מעות אלו.

וכן, מוסיף המהר"ם שיף ושואל, תירוצו הגמרא שלהקדש עצמו נוח שהעבד יבריא ויתחזק, גם כן קשה כנוכח. שהיר מכיון שאין זה שייך להקדש, אם כן אין זה משנה אם נוח הדבר להקדש, אם לאו.

ועוד קשה, לאחר שהגמרא מתרצת שלהקדש נוח שיבריא, מדוע היא חוזרת ושואלת שכל פעולה שהוא עושה מיד מתקדשת. הרי הגמרא כבר אמרה שנוח להקדש שהעבד יבריא!?

ועוד, גם לפי תירוצו הגמרא במסקנא שעושה פחות פחות משהו פרוטה ופורע, קשה. מדוע